

МОВЛЕННЄВА СКЛАДОВА У СТРУКТУРІ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Оксана Вашуленко,
науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

У статті розглядається проблема формування мовленнєвої складової читацької компетентності молодшого школяра, розглядаються види мовленнєвої діяльності на уроках літературного читання, окреслюються основні напрями цієї роботи.

Ключові слова: читацька компетентність, складові читацької компетентності, мовленнєва складова, мовленнєві уміння і навички, види мовленнєвої діяльності: слухання (аудіювання), говоріння, читання.

В статье рассматривается проблема формирования речевой составляющей читательской компетентности младшего школьника, виды речевой деятельности на уроках литературного чтения, определяются основные направления этой работы.

Ключевые слова: читательская компетентность, составляющие читательской компетентности, речевая составляющая, речевые умения и навыки, виды речевой деятельности: слушание (аудирование), говорение, чтение.

The problem of formation speech component of reading competence is presented in this article; activities in language reading class are considered; defines the main directions of this work.

Keywords: reading competence, components of reading competence, speech component, speech skills, types of speech activities: listening (auding), speaking, reading.

На сучасному етапі реформування початкової школи і оновлення змісту початкової освіти одним із найголовніших завдань є формування ініціативної, інтелектуальної, творчої, самостійно мислячої особистості, яка вміє успішно реалізувати свій потенціал у різних сферах діяльності, спроможна вільно і досконало володіти мовою як засобом спілкування і пізнання навколишнього світу.

Нові сучасні підходи до модернізації початкової освіти актуалізують проблему мовленнєвого розвитку молодших школярів, зокрема удосконалення їхньої мовленнєвої культури. Це пояснюється змінами в

соціально-культурному житті суспільства, які спричинили негативний вплив на формування культури мовлення дітей. Сучасні діти живуть у складному суперечливому світі. З одного боку, це світ нових досягнень науки і техніки, світ великих можливостей для індивідуального розвитку особистості. З іншого боку, це світ, у якому люди менше спілкуються, більшість самотні, позбавлені елементарної системи моральних цінностей; це поява тенденції до спрощення мови, часте використання сленгу, смайлів та ін., невиправдана заміна українських слів іноземними, зниження інтересу до рідної мови і культури. Як наслідок, значна частина випускників загальноосвітньої школи не вміють спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, а саме: ввічливо попросити, відмовити, порадити, висловити свою думку, аргументувати її; брати участь у діалозі, дискусії, обговоренні певної проблеми тощо.

Зазначене вище переконливо доводить актуальність окресленої проблеми і необхідність пошуку шляхів для підвищення ефективності мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Проблема мовленнєвого розвитку учнів завжди привертала увагу учених, методистів і вчителів. І це не випадково. Адже розвиток мовлення – це одночасно розвиток особистості, її духовних здібностей – інтелекту, мислення, моральних якостей.

Як свідчить аналіз науково-методичної літератури, проблема мовленнєвого розвитку молодших школярів не є новою. Значний внесок у розроблення цієї проблеми зробили Бадер В.І., Бунаков М.Ф., Буслаєв Ф.І., Варзацька Л.О., Вашуленко М.С., Горецький В.Г., Гудзик І.П., Джежелей О.В., Каніщенко А. П., Ладиженська Т.О., Львов М.Р., Пономарьова К.І., Савченко О.Я., Хорошковська О.Н. та ін. Ученими визначено шляхи, методи, прийоми, способи роботи з розвитку мовлення учнів початкової ланки освіти. Заслуговують на увагу й дисертаційні дослідження Артемової О.І., Вовкотруб Р.П., Гавриш Н.В., Зимильдінової А.С., Орап М.О., Пономарьової К.І. та ін. з різних проблем розвитку мовлення дітей. Водночас аналіз наявних досліджень засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми потребують

подальшого розроблення, зокрема це стосується мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання.

Розвиток мовлення учнів є одним із основних завдань курсу «Літературне читання» в початковій школі. Від рівня сформованості мовленнєвих умінь і навичок під час навчання читати залежить успішність вивчення всіх навчальних предметів початкової школи і їх подальше усвідомлене засвоєння у наступних класах загальноосвітньої школи та розвиток мовлення в майбутньому. Розвиток мовлення сприяє розвитку інтелекту, емоційної і моральної сфери дитини, удосконаленню її мислення, уяви тощо.

Основною метою навчального предмета «Літературне читання» є формування у молодших школярів читацької компетентності, яка має такі складові: мовленнєва; літературознавча; бібліотечно-бібліографічна; літературно-творча; емоційно-ціннісна.

Цілеспрямоване формування читацької компетентності залежить передусім від рівня мовленнєвого розвитку учнів як необхідної передумови засвоєння основ наук, психічного, особистісного та соціального розвитку. Тому формування і розвиток мовленнєвих умінь і навичок, провідною з яких є повноцінна навичка читання, є одним із головних завдань уроків читання в початковій школі. Завдання кожного вчителя зробити мовлення учнів змістовним, правильним, чітким, виразним і багатим.

Можливості літературного читання в мовленнєвому розвитку молодших школярів важко переоцінити. Література занурює учнів у стихію рідної мови, знайомить їх з творами, які увійшли до золотого фонду літератури, вчить сприймати художнє мовлення. Усі функції мовлення: комунікативна, когнітивна, емоційна, поетична, естетична – реалізуються в процесі вивчення літератури. Дитина є учасником процесу спілкування з художнім твором, з іншими читачами, вона висловлює свої емоції, викликані під час читання художнього твору, пізнає закономірності літератури як мистецтва слова, розширює та поглиблює свої уявлення про дійсність. Таким

чином, метою мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання є оволодіння мовленням як видом спілкування, засобом пізнання, висловлення почуттів, оволодіння художнім мовленням.

Реалізується це завдання через мовленнєву складову читацької компетентності, яка передбачає розвиток форм мовлення й усіх видів мовленнєвої діяльності, які забезпечують уміння працювати з творами різних жанрів.

У початковій школі на уроках читання розвиваються такі форми мовлення: внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє і зовнішнє мовлення є важливим засобом формування особистості. Внутрішнє мовлення – це не озвучене або ненаписане мовлення, тобто мовлення в думках, з самим собою, для себе (Львов М.Р.), не розраховане на безпосереднє сприймання іншими людьми. Людина користується внутрішнім мовленням, коли щось обмірковує, планує свої дії, не висловлюючись у голос і не записуючи на папері, не контактуючи при цьому з іншими людьми. Хоча внутрішнє мовлення беззвучне, тобто не вимовляється вголос, воно часто виявляється у вигляді шепотіння, а то й починає звучати, переходячи в розмову із самим собою. Це трапляється у разі великого напруження думки, що супроводжується виразними емоціями [6, 8].

Внутрішнє мовлення відрізняється від зовнішнього тим, що воно дуже скорочене, уривчасте, у ньому виключається більшість другорядних членів речення. Унаслідок цього внутрішнє мовлення справляє враження незв'язності та незрозумілості для іншого, часто в реченні залишається тільки його основа – підмет і присудок, що є центром думки, навколо якого об'єднуються образи. Можливість такого скорочення внутрішнього мовлення пов'язана з тим, що людині, яка міркує подумки, добре відомо, про що йдеться. Тому їй відпадає нібито необхідність розгорнуто викладати свої думки для себе [6].

Внутрішнє мовлення породжується потребою, перш ніж виразити щось усно чи письмово, спланувати його, побудувати вислів, схему міркування.

Таким чином внутрішнє мовлення супроводжує підготовку учнів до будь-якої мовленнєвої діяльності.

Зовнішнє мовлення – мовлення для інших, тобто мовлення-спілкування, поділяється на чотири види: *слухання, говоріння, письмо, читання*. Слухання і говоріння – є видами усного мовлення, а письмо і читання – видами писемного мовлення.

Обидві форми мовлення – зовнішнє та внутрішнє – перебувають у тісному взаємозв'язку та постійних взаємопереходах. Легкість і швидкість таких взаємопереходів залежать від багатьох умов, а саме: змісту, складності та новизни розумової діяльності, мовного досвіду та індивідуальних особливостей людини.

Мовлення у різних людей має індивідуальні особливості, які виявляються в темпі, ритмі, емоційності, виразності, точності, плавності, звучності, логічній послідовності, образності висловлювання думок. Індивідуальні особливості мовлення людини залежать від її вміння володіти мовленням, використовувати його як засіб спілкування, регулювати його [5, 6].

Формування мовленнєвих умінь і навичок та розвиток зв'язного мовлення на уроках літературного читання забезпечують такі види мовленнєвої діяльності: *слухання, говоріння і читання*.

Слухання (аудіювання) – сприйняття органами чуття мовленнєвих акустичних сигналів та їх розуміння (сміслової обробки інформації). Сформованість аудіативних умінь у навчальному процесі має особливе значення, оскільки ці вміння є основним засобом одержання усної інформації. Уміти слухати означає розчленовувати потік усного мовлення; виділяти окремі його елементи (слова, словосполучення, речення); подумки фіксувати важливі для розуміння тексту слова і синтезувати їх у смислове ціле; одночасно розуміти і запам'ятовувати інформацію; визначати головне і другорядне; узагальнювати почуте; робити висновки на основі сприйнятих фактів; мати власну думку з приводу почутого.

Таким чином, навчання молодших школярів слухати передбачає формування й розвиток на уроках літературного читання таких умінь і навичок:

- уважно слухати;
- швидко й точно сприймати усне мовлення;
- розуміти слово, словосполучення, речення, тексти різних жанрів;
- стежити за розвитком думки, подій у тексті;
- розуміти й утримувати в пам'яті повідомлення;
- помічати слова, найбільш важливі для розуміння висловлювання, тексту;
- ділити повідомлення на логічно-сміслові частини;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- визначати головну думку;
- прогнозувати тему на основі назви тексту;
- складати план висловлювання чи тексту, сприйнятого на слух;
- орієнтуватися в ситуації спілкування;
- усвідомлювати значення загального тону, тембру, темпу й сили голосу;
- робити висновки з почутого.

Навчання слухати й розуміти текст на уроках літературного читання має свою специфіку. Сприймання на слух і розуміння художнього тексту потребує від учнів високого рівня розвитку мислительних операцій, аналізу й синтезу. Молодші школярі повинні вміти виділяти основні елементи матеріалу та поєднувати їх в одне ціле. Це ускладнюється тим, що відображення дійсності в художньому творі опосередковане її авторським розумінням. Тобто зміст літературного твору становить не сама предметна діяльність, а думки автора про неї. Тому, зрозуміти художній твір означає за мовною формою побачити систему думок і вже на цій основі відтворити картину дійсності.

Розуміння прослуханого тексту школярем являє собою послідовне опанування таких рівнів:

- правильне сприйняття окремих фактів та подій у їх логічній послідовності;
- усвідомлення зв'язків між фактами, розуміння того, як з окремих фактів постає ціла картина;
- розуміння елементів змісту, вміння відрізнити головне від другорядного;
- вміння вловити суть, зрозуміти думку автора, давати власну оцінку подіям, дійовим особам;
- усвідомлення позитивних якостей чи недоліків твору;
- уміння відчувати красу мови художнього твору.

Отже, слухач проходить кілька етапів від сприймання тексту до його осмислення.

Перед слуханням художнього твору повинна здійснюватися *підготовка до його сприймання*. На ефективність сприймання учнями тексту впливає мотивація слухання, тобто чітке визначення мети сприймання, систематичне, цілеспрямоване навчання учнів слухати. Виховання уваги – перша умова навчання ефективного слухання. Підсиленню уваги може сприяти створення спеціальної настанови, настрою на сприймання. Тому вчителю необхідно використовувати такі прийоми або їх поєднання, які допомогли б учням психологічно підготуватися до уважного, вдумливого сприймання змісту літературного твору. Настава на сприймання тексту стимулює діяльність слухача, допомагає усвідомити кінцеву мету, яка може бути різною: зрозуміти; зрозуміти і запам'ятати; зрозуміти й оцінити; зрозуміти і зробити. Визначивши мету сприймання певного тексту, вчитель повинен сформулювати її у вигляді завдання чи запитання, тобто, здійснити настанову на цілеспрямоване сприймання твору. Наприклад:

– *Послухайте казку. Запам'ятайте дійових осіб.*

– *Послухайте уважно текст і поміркуйте, яку пору року описав письменник у ньому.*

– *Послухайте оповідання і подумайте, чому автор так його назвав.*

– *Слухаючи оповідання, подумайте, від чого застерігає нас автор.*

– *Слухаючи байку, будьте дуже уважними, щоб відразу самостійно дати відповідь на запитання: «Яку рису людського характеру засуджує автор?».*

– *Подумайте, про яке народне свято розповідає автор у своєму творі.*

Завдання можуть бути різноманітними. Це залежить від змісту твору, підготовки учнів, від мети уроку та кінцевого результату, якого хоче досягти вчитель у роботі намісним матеріалу, що вивчається. Відсутність настанови на сприймання робить процес слухання нерезультативним.

Для підготовки до сприймання тексту на уроках літературного читання у початкових класах використовуються такі види роботи:

- вступна бесіда, розповідь учителя про події чи явища, зображені в літературному творі;

- ознайомлення з біографією письменника, розглядання його портрета; пробудження інтересу до його творчості; через виставку книжок письменника;

- словникова робота, пояснення або уточнення лексичного значення слів, без розуміння яких ускладнюється розуміння змісту художнього твору;

- розповідь учнів про власні спостереження на тему тексту;

- перегляд відеоматеріалу близького до теми тексту;

- повідомлення цікавої інформації про рослини, з життя тварин, які є дійовими особами твору та ін.

Наступний етап – *це первинне сприймання тексту*. Надзвичайно важливою для правильного та глибокого сприймання змісту тексту є виразність презентації нового художнього твору. З огляду на це текст має читати сам учитель або заздалегідь підготовлений учень. Можна використати фонозапис із читанням тексту акторами, майстрами художнього слова.

Образна форма художнього твору зумовлює необхідність цілісного сприймання тексту молодшими школярами. Тому під час первинного сприймання, незалежно від обсягу, текст слухається учнями повністю, від початку до кінця. Лише науково-популярна стаття може бути поділена логічно закінчені частини.

Під час первинного сприймання тексту підручники в учнів мають бути закритими. Не можна вимагати від школярів слухати твір і стежити за текстом у підручнику. Це пов'язано з тим, що швидкість сприймання письмового мовлення в учнів початкових класів ще недостатньо висока і вони не встигатимуть за усним мовленням, якщо воно буде виголошуватися в нормальному темпі.

Необхідно враховувати й те, що вибір способу ознайомлення учнів із художнім твором залежить від його жанру. Так, наприклад, казку краще розповідати, а вірші – читати напам'ять тощо.

Після прослуховування тексту здійснюється *перевірка первинного сприймання*. На цьому етапі вчитель за допомогою запитань виявляє, як діти в цілому сприйняли прослуханий твір, які з'явилися у них враження, та перевіряє загальне розуміння учнями прослуханого тексту. Запитання потрібно дібрати такі, які спонукають школярів висловлювати власні враження та перевіряють загальне розуміння прослуханого тексту. Потрібно викликати у дітей бажання із задоволенням розповідати про почуте. Дуже корисно це здійснювати в «живій» бесіді, інколи у формі діалогу (обмін враженнями). Звісно, що перевіряючи рівень розуміння матеріалу, сприйнятого на слух, учитель і сам має пояснювати те, що залишилося незрозумілим або неправильно зрозумілим учням. Подаємо зразки орієнтовних запитань.

– *Коли відбувалися події описані в творі?*

– *Яку пору року описує поет? Доведіть правильність своєї думки прикладами з вірша.*

– *Що вас найбільше вразило, схвилювало?*

- *Що в цьому оповіданні смішного, а що – повчального?*
- *З яким настроєм ви починали слухати текст? Чи змінювався він протягом слухання? Як саме? Чим це було викликано?*
- *Хто з дійових осіб твору вам сподобався? Чому?*
- *Що цікавого чи нового ви дізналися з цього оповідання?*
- *Яку картину ви уявляли, слухаючи оповідання?*
- *Який епізод казки ви слухали з особливо великою увагою? Чому?*
- *Кого зустріли діти в лісі?*

Після проведеної роботи відбувається самостійне читання тексту і його поглиблений аналіз.

Відомо, що вміння слухати є основою, на якій формується уміння говорити. **Говоріння** – озвучення (усне висловлення) думки. Усне мовлення має свої переваги, а саме, воно може поєднуватися з невербальними засобами спілкування (жести, міміка, інтонація тощо).

Як різновид мовленнєвої діяльності говоріння забезпечує *діалогічне і монологічне мовлення*, спрямоване до однієї особи або до необмеженої кількості осіб; має певну мету, мотив, в основі говоріння – потреба; воно є предметом думки того, хто говорить. Отже, мовлення виникає із потреби. Розглянемо, у чому буде виникати потреба в учнів у процесі вивчення літературного читання.

Тексти, які опрацьовує учень на уроках літературного читання, мають естетичну цінність. Для повноцінного сприйняття творів мистецтва читачеві необхідно здійснювати аналіз тексту, оволодіти спеціальними читацькими вміннями. Аналіз твору будується як діалог, точніше, полілог читачів, що вимагає від учнів роздумів, аргументування своєї думки, підтвердження її цитатами, обміну думками з певної теми, де кожен учасник має власну, відмінну від інших точку зору. Таким чином, на уроках літературного читання школярі оволодівають діалогічним мовленням.

Діалогічне мовлення – це процес взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі

виступає як слухач і як мовець. В основі діалогу лежить діалогічна єдність: вираження думок та їх сприйняття, реакція на них, що знаходить відображення у структурі цього акту мовлення. Діалог складається з взаємопов'язаних реплік співрозмовників.

Діалогічне спілкування – це не один вид мовленнєвої діяльності його учасників, а мовленнєвий акт (обмін інформацією), у якому говоріння і слухання як види мовленнєвої діяльності нерозривно пов'язані. На уроках літературного читання в початкових класах найпоширенішими є такі види діалогів: діалог-розпитування/уточнення/інтерв'ю («питання-відповідь»), діалог-бесіда, діалог-дискусія, діалог-обговорення, діалог-обмін думками/повідомленнями.

Звичайно, бесіда як метод навчання використовується практично на кожному уроці в початкових класах. Однак на уроках літературного читання вона має свою специфіку. Адже на цих уроках учень-читач формується як особистість, яка має свою власну думку про твір, співвідносить її з позицією інших учнів-читачів і вчителя, порівнює свої емоції.

Умовою розвитку змістовного діалогічного мовлення молодших школярів є вміння відповідати на запитання і ставити їх самостійно. З формування таких умінь, власне, і починається процес навчання діалогічної мовленнєвої діяльності.

Навчання школярів діалогічного спілкування сприяє також аналіз зразків діалогів, розміщених у художніх творах. Спілкування літературних героїв – приклад для повноцінного використання лексичного багатства української мови, вміння слухати співбесідника і враховувати його психологічний стан, добирати точні й переконливі аргументи у суперечці, здійснювати на партнера емоційний вплив тощо.

У процесі діалогу важливе значення для вчителя мають чітко поставлені запитання, вміння чути відповідь учнів, швидко реагувати на відповідь, у випадку необхідності перебудовувати формулювання запитання,

уміння керувати діалогом, не відходити від головної дидактичної мети певного моменту і уроку в цілому.

На основі діалогу формується *монолог* – висловлювання однієї особи з метою повідомлення інформації, впливу або спонукання до дії. *Монологічне мовлення* – це тривале висловлювання однієї особи, звернене до аудиторії, яке не переривається репліками. Прикладами монологічного мовлення є доповідь, пояснення вчителем нового матеріалу, виступ тощо. Основною формою монологічного мовлення є *розповідь*. Крім розповіді, виділяють й інші форми монологічних висловлювань: *опис, роздум (міркування), повідомлення, оцінку і доказ*.

Особливістю монологу, на відміну від діалогу, є те, що він довільніший, потребує вольових зусиль, певної підготовки. Монологічне мовлення не може бути стихійним, воно завжди організоване. Підготовка полягає у попередньому відборі змісту, чіткому плануванні та відповідному словесному оформленні. Той, хто говорить, наперед планує увесь монолог подумки або як запис у вигляді плану чи конспекту.

У початкових класах на уроках літературного читання використовуються такі види монологічних висловлювань:

1. Репродуктивні висловлювання: переказ художнього твору.
2. Продуктивні висловлювання: розгорнута усна відповідь учня на поставлене запитання; повідомлення; розповідь про письменника, героя твору; коментування подій, вчинків героїв твору; відгук про прочитану книгу чи твір; анотація до прочитаної книжки; самостійно складені учнями вірші, оповідання, казки та ін.

Працюючи над розвитком мовлення молодших школярів на уроках літературного читання, вчителів необхідно формувати в учнів культуру усного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження. З огляду на це актуальності набуває проблема формування *якостей мовлення*.

Культура мовлення залежить від змісту й послідовності, точності й доречності висловлювання, багатства словника, досконалого володіння

умінням поєднувати слова в реченні, будувати різноманітні структури, активно застосовувати норми літературної мови. Тому найголовнішими ознаками культури мовлення є: *змістовність, логічність, точність, правильність, багатство, доречність, виразність, чистота*. [4, 5, 8]

Наступний вид мовленнєвої діяльності – **читання**. Слухання і говоріння належать до усного мовлення, читання – до писемного.

Читання є одним із видів мовленнєвої діяльності школяра, дотичної до творчої. Читацька діяльність зумовлена навчальними і суто особистісними потребами людини, має свої завдання і мотиви, засоби і способи, спрямована на певний предмет і результат.

Завдання читача залежать від його віку, рівня культурного розвитку, зумовлені певною навчальною ситуацією. Необхідність у читанні формується поступово і пов'язана з емоційним, естетичним впливом літератури як виду мистецтва, з її інформаційним потенціалом (можливість відкриття нової інформації для читача).

Мотивами читацької діяльності є: соціальні, обумовлені запитамі суспільства, і особистісні – підтвердження своєї компетентності, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Предметом читання є книга, писемне мовлення у вигляді тексту.

Засобами досягнення мети є навичка читання (технічна сторона процесу читання), система умінь, необхідних для повноцінного сприймання й осмислення прочитаного.

Процес читацької діяльності – це прийоми, якими користується читач для сприймання, усвідомлення і розуміння написаного чи надрукованого тексту, здатності до рефлексії на основі прочитаного.

Читання – це не тільки вид діяльності особистості, а й складний психологічний процес, який характеризується двома взаємопов'язаними сторонами: технічною (рух очей і мовленнєва діяльність) і мислительною (сприймання і розуміння прочитаного, тобто взаємодія почуттів і думок читача) [9].

У методиці викладання літератури під читанням розуміють процес сприймання словесного твору, який полягає в зоровому сприйнятті тексту як набору буквених символів, перекодуванні символів (букв) у звуки і вимовлянні слів, розумінні їх значення, відтворенні образів, понять і змісту тексту, осмисленні прочитаного і рефлексії на його основі.

Очевидно, що читацька діяльність залежить як від специфіки тексту (художнього чи наукового), так і від завдань, які ставить перед собою читач.

Перекодування графічної форми слова в звукову – це техніка читання. Методичним аспектом цього поняття є: спосіб читання, правильність, виразність, швидкість у єдності з усвідомленням прочитаного.

Важливим завданням розвитку навички читання є розуміння прочитаного (сміслової сторона читання), техніка читання – це засіб для досягнення цієї мети. Тому, працюючи над текстом, учителям необхідно одночасно удосконалювати техніку читання учнів та їхнє вміння розуміти зміст прочитаного.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що повноцінний мовленнєвий розвиток молодших школярів у процесі опрацювання курсу літературного читання можна забезпечити тільки в результаті добре спланованої системи роботи над формуванням мовленнєвої складової читацької компетентності, основними напрямками якої є:

- формування навички правильного, свідомого, виразного читання;
- удосконалення уміння слухати і розуміти усне мовлення;
- формування й розвиток зв'язного мовлення у різних видах читацької діяльності;
- оволодіння нормами українського літературного мовлення.

Використана література

1. Егоров Т.Г. Психология овладения навыком чтения. – СПб.: КАРО, 2006.
2. Зимняя И.А. Смысловое восприятие речевого сообщения. – М.: Наука, 1976.
3. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008.

4. Ладыженская Т.А. Развитие речи: школьная риторика. – М.: Дрофа, 1997.
5. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1985.
6. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. Посібник. – К.: МАУП, 2000. – С. 95-98.
7. Маранцман В.Г. Литературное и речевое развитие школьников в их взаимосвязи и специфике // Литературное и речевое развитие школьников. – СПб., 1992. – С. 68.
8. Пономарьова К.І. Методика розвитку мовлення // Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С.Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – С. 307-315.
9. Рыжкова Т.В. Литературное развитие младших школьников: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2006.
10. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах: Посіб. для вчителя. – К.: Освіта, 2007.

Вашуленко О.В. Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра / О.В.Вашуленко // Початкова школа. 2011 – № 12. – С. 16-22.